

1925 чылдың август
31-де үнүп эгелзэн

ШЫН

НИИТИЛЕЛ-ПОЛИТИКТИГ СОЛУН

shyntuva@mail.ru
shyntuva@yandex.ru

№142
(19179)

2018 чылдың
декабрь 4
вторник

Хүннүн үнери — 08:39
Ажары — 16:00
Хүн дурту — 07:21

Садар өртээ хостуг 12+

Кыштаглаашкын чоруп тур

ЧЕДИ-ХӨЛДҮН МАЛЧЫНЫ

Чеди-Хөл кожуунда эрес-кежээ, кызымаккай ажылы-биле эки түңнелдерни чедип ап чоруур малчыннарның бирээзинге Элегес сумуздан Айдыс Чамыяң хамааржыр.

Ол Кужур-Бажы деп черде кыштаанда чайын, күзүн белеткеп алган малының чемин, мал чылгаар дузун сөөртүп чедирип, кургаг өдзөн бөлүп алган, мал-маганын онча-менди кадарып турар. Мал ажылынга сонугалдыг болгаш, ол катты, кат-иезиниң 1993 чылда тургузуп алган көдээ ажил-агый бүдүрүлгезин өөнүң ишти-биле хүлээнип алгаш, хөгжүдүп, ажил-ижин уламчылаан. Бо хүннерге чедир Чамыяңнарның малының бажы дыка өскөн, эрткен чылын төрүүр 100 хойга онааштыр 98 хураганы онча-менди камгалап ап, Айдыс Юрьевич республиканың чемпион малчыннарының одуруунче бүзүрелдир-биле кирген.

Малдың чаш төлүн онча-менди камгалап алырының бир магадылалы малдың эдериштирилгезин зоотехниктиг негелделер ёзуугаар үе-шаанда чорудары. Айдыс Чамыяң бо чылын ноябрь эгезинден коданында кошкарларны эккеп салган. Хойдан аңгыда малчынның коданында тыва өшкүлөр, бода малы база бар.

— Мал азыраарга, бай-шыдалдыг чурттаар, өг-бүлөвиске эътти болгаш сүттү четчир кылдыр алырдыр бис. Бо үеде бисти дүвүредип турар айтырыг, кокай аажок көвүдзөн, чылгы малче халдап туруп берди — деп, Айдыс Юрьевич дүвүрелин чугаалап турар.

Каас-чараш бойдус чурумалдыг онзагай черлерниң бирээзи Чеди-Хөлдүн эрес, шудургу малчыннары мынчаар ажилдап чурттап турарлар.

Валерия КУЖУГЕТ,
«Чеди-Хөлдүн медээлери»
солуннун редактору.

Хүннүн медээлери

«ЧЕМГЕРИКЧИ» ТӨЛЕВИЛЕЛ

Тыва Республиканың Чазааның 2016 чылдың март 16-да № 88 доктаалы-биле «Инек — чемгерикчи малым» губернатор төлевилелин боттандырып эгелзэн үеден бээр, хөй ажы-төлдүг болгаш эвээш орулгалыг 869 өг-бүлө социал дузаламчы кылдыр бызаалыг инектерни алган. Ол өг-бүлелерде 3338 уруг бар.

Төлевилел киржикчилеринден 621 өг-бүлө үш база дөрт ажы-төлдүг болган (2016 чылда 220 өг-бүлө, 2017 чылда — 190, 2018 чылда — 211 өг-бүлө).

Беш болгаш оон хөй ажы-төлдүг өг-бүлелерниң саны 248 (2016 чылда — 149, 2017 чылда — 60, 2018 чылда — 39 өг-бүлө).

Республикада назы четпээн беш болгаш оон хөй ажы-төлдүг шупту 772 өг-бүлө бар.

Губернатор төлевилелиниң киржикчилери болур беш болгаш оон хөй ажы-төлдүг өг-бүлелер Сүт-Хөл кожуунда эң хөй. Ында 49 өг-бүлениң 24-ү хөй уругларлыг, Чөөн-Хемчикте — 84 киржикчинин 33-ү база Ак-Довуракта — 7 киржикчинин 5-и хөй ажы-төлдүг.

Өске муниципалдыг тургузугларда «Инек-чемгерикчи малым» төлевилелдин киржикчилери үш база дөрт ажы-төлдүг өг-бүлелерге хамааржыр.

Чижээ, Каа-Хем кожуунда төлевилел киржикчилери болур 74 өг-бүлениң чүгле 16-зы бештен хөй ажы-төлдүг. Кожуунда ниитизи-биле 48 өг-бүлө беш болгаш оон хөй ажы-төлдүг.

Улуг-Хем кожуунда 70 киржикчинин 14-ү беш болгаш оон хөй ажы-төлдүг, а ниити кожуунда 88 ыңдыг өг-бүлө бар.

Бии-Хем кожуунда 48 киржикчи өг-бүледен 8 өг-бүлө беш болгаш оон хөй ажы-төлдүг. Кожуунда ыңдыг өг-бүлелерниң саны 49.

УЛАМ ЭКИЖИИР

«Долгандыр турар таарымчалыг хүрээлел» төлевилелди боттандырып эгелзэн бирги чылдан-на Тыва Республиканың киржип турарын ТР-ниң Тудуг яамызы дыңнаткан. Бо үе дургузунда 60 объектти чаагайжыткан. Чүгле 2018 чылда он муниципалдыг тургузугларда бажың чанының 16 шөлдерин, 12 хөй-ниити девискээрлерин база 2 хоорай парыгын септээн. Федералдыг бюджеттен ол сорулгага 68,7 сая рубльди, республика бюджетинден 3,6 сая рубльди тускайлаан.

Бажыңнар чанының кижиле кылаштаар черлерин септел, сандайлар болгаш бок төгөр саваларны тургузуп, чырык системаны эде чаартыр ажилдарны кылган. Кызыл, Чадаана хоорайларда база Хову-Аксы суурда хөй-ниити девискээрлеринин талазы-биле элзэн улуг төлевилелдерни боттандырган. Республика найысылалында «Ангарский» сесерликти, Хову-Аксында «Хадыңныг аяң» сесерликти, Чадаанада Алдар аллеязын туткан.

Президентиниң национал төлевилели-биле бистиң хоорайларывысты чаагайжыдарын 2019 чылда ам-даа уламчылаар. Чүгле федералдыг бюджет шугуму-биле ол сорулгага 100 хире сая рубльди камгалап алган болгаш чурттап турар черлеривистиң чаагайжыдылгазы улам экижиир.

«ШЫН» — ТӨӨГҮЛҮГ СОЛУН

Чагыдылга-2019

2019 ЧЫЛДА БИРГИ ЧАРТЫК ЧЫЛДЫҢ СОЛУН ЧАГЫДЫЛГАЗЫНЫҢ ӨРТЭЭ
ЭРТКЕН ЧАРТЫК ЧЫЛГА ДЕҢНЭЭРГЕ, ЧИИГЭЭН

	ИНДЕКСТЕР	1 айда	3 айда	6 айда
Хууда чагыдыкчылар	П6855	148,91	446,73	893,46
Бүдүрүлгелер болгаш организациялар	П6860	158,91	476,73	953,46
Редакциядан чагыдарга	-	96	288	576

Эргим эш-өөр! Ынак солунуңарны бажыңдан-даа үнмейн, чагыдып алыр чаа арга база тыттып келген. Чүс-чүс километр ыракта чурттап турар чоок кижилериңерге, эштериңерге белек кылдыр, podpiska.pochta.ru сайтыны таварыштыр солунну чагыдып берип болур силер.

Солун дамчыштыр чарлалдар, байыр чедиришкinnerин төлевирлиг кылып болур.
Электроннуг почта: reklamashyn@mail.ru. Тел. 8-923-552-20-70, Вайбер: 8-929-358-97-21.

Солунну чиик өртекке чагыдып алыр арганы эрттирбе! Чагыдылгаже далаш!

Тыва Республиканың Чазаанда

«БЕЛАЗ СЕРВИС» ТЫВАГА КЕЛИР

Тываның Баштыңы Шолбан Кара-оол биле Красноярск хоорайда Белорусь Республиканың Элчин черинин төлээзи Виктор Щетько болгаш «Красноярск-БелАЗСервис» биле «Гомсельмаш-Сибирь» компанияларның менеджерлери-биле ужуражылга үезинде кады ажилдажылга дугайында дугуржылга чедип алдынган.

Шолбан Кара-оол техниктиг сервис төптери кылдыр Тывага боттарының туружун быжылгаар дээн акы-дунмалышкы чурттан аалчыларга байыры чедирген. Идегелдиг болгаш шынарлыг белорус техникага республика ССРЭ үезинден-не бүзүрээ деп, ол демдеглээн. Хөй тонна чүк чүдүрер БелАЗтар хөмүр-даш болгаш даг-дүгүнү карьерлеринге ажилдап, а совхозтарга белорус тракторлар болгаш комбайннар колдаан турган. Дыка хөй арааттар 70 чылдарның машиналарын катап септеп, оларын барыын чүк азы кыдат техника-биле солугур деп бодал безин чок.

Бөгүн безин Белоруссияга бүдүргөн машиналарны Тыва садып ап турар. Чүгле 2018 чылда лизинг-биле Гомсельмаштан «Палессе» деп 6 комбайнны садып алган. Бир эвес регионга оларның артык кезектерин садар складтарны тудуп, мергежилдиг специалистерлиг техниктиг хандырылга төптерин ажадыптар болза, кижилер белорус техниканы күзелдиг-биле садып алырынга бүзүрел улуг. Амгы үеде Тывада Беларуссияга бүдүргөн 100 хире БелАЗ самосвалдар хөмүр-даш бүдүрүлгелеринде ажилдап турар, ынчап кээрге мааа сервис төптү ажадыр бодун бүрүнү-биле шынзыдып турар.

Кызыл биле Минскини 5 муң ажыг километр аңгылап-даа турар болза, сырый кады ажил-

дажылгага чүү-даа шаптык бол-базын Виктор Щетько Тываның Баштыңына чугаалаан. Белорус машина бүдүрүкчүлери Красноярск крайда быжыы-биле турумчуй берген, эрткен чылдан Хакасияны шиңгээдип эгелээн. Абакан-Аксында БелАЗтарга техниктиг хандырылга төвүн тударынга 100 ажыг сая рубльди салган. Бөгүн төптүң ажылын 60 кижиги хандырып турар.

«Беловежье дугуржылгазының соонда буураан Совет Эвилелиниң, бистиң чиде берген чуртукска бактап турган республикалар, кажан-бир ол харылзаазын катап черле тур-зуптарынга көзүңдө бүзүрел чораан мен. Ынчангаш бөгүн акы-дунма Белорусстан аалчыларны – белорус элчин чериниң Красноярск хоорайда төлээзи Виктор Владимирович Щетько биле белорус машина тудуг компанияларын төлээлээн ат-сураглыг брендилер, көдээ ажил-агый техниказының улуг дээн бүдүрүлгелери, БелАЗ биле Гомель Сельмаштың топ-менеджерин хүлээп алыр болганымга канчаар-даа аажок өөрдүм. Тываның дагларынга чедир белорус бизнес чедип келген болганда, дең эргелиг болгаш хостуг эвилелчи, элээн быжыг дөске үндезилеттинген «сесерэжи» акы-дунмалышкы чорук катап тургустунуп келиринге чигзиниг турбас. Кады ажилдаар дугайында дугуржылгага атты салырын чугаалаштывыс, удавас Тывага көдээ ажил-агый машиналарын хандырап болгаш техниктиг хыналда төвүн кады тургузар болдус. Совет үеден бээр эң бүзүрелдиг эт – белорус техника бисте бар, а ооң сервис чок, ынчангаш артык кезектерни дилээр азы чагыдар апаар. Бистиң бүдүрүлгелеривистиң база сайгарлыкчыларывыстың машиналарынга херек чүүлдерни дорт эккээрин кызыдар бис. Белорус бүдүрүкчүлөр чүгле аар тускай техника биле тракторларны эвес, а күрүне субсидияларынче кирип турар сураглыг МАЗ-тарны база автобустарны биске сүмелээн» — деп, Тываның Баштыңы бодунуң блогунда бижээн.

gov.tuva.ru

Ийи-Талдың делгем хо-вуларынга өстүргөн, хол-биле хооруп, соктаан чиңге-тарааны амзаваан кижиги Тывада ховар. «Чаңгыс суур – чаңгыс бүдүрүлгө» деп губернатор төлөвилели амыдыралга боттанып эгелээнде, Болат-оолдарның өг-бүлөзи чиңге-тараа бүдүрүлгезин ажиткан.

Тараачын-арат ажил-агыйның баштыңы Алисыя Сурун-оол «Тыва-экспо», «Чаңгыс суур – чаңгыс бүдүрүлгө» дээш оон-даа өске делгелгелериниң доктаамал киржикчизи.

«Тараа дою» деп этно-культурулг фестивалдың түңнели биле 2016-2017 чылдарда Болат-оолдарның өг-бүлөзи дээди шаңналга төлөптүг болган. Тараа хоорукчуларның аразында кады төрөөн дунмам Мира тилээш, жюри кежигүннериниң үнелелин алган.

Суурувуста чиңге тараа хооруп, соктап турар өг-бүлөлөр хөй. Бүдүргөн чемивисти республикадан дашкаар садып, технологиязын өске регионнарга таныштырып турар бис. Арыг-Узүү суурда арбай далганын бүдүрүп турар сайгарлыкчы-биле республиканың онкология диспансеринче чиңге-тараавысты чедирип турдус» — деп, Инга Сурун-оол чугаалады.

Арбай далганда болгаш чиңге-тараада тараа аймааның барык шупту ажыктыг шынарлары кадагалаттынып артканын эртем шинчилелдери бадыткаан. Ооң тургузуунда микро-макро элементилер, В, Е, А, Д бөлүктөриниң витаминнери, вирустарга болгаш бактерияларга удур бүдүмелдер бар. Мага-ботта бүдүмелдер эргилдизин экижидер шынарлыг. Хан-дамыр, ижин-баар ажылын, клеткалар чаарттынарын, гормоннарны болгаш аарыгларга удурланыр таарымчалыг байдалды тударынга, баш дүгүңгө, дыргактарга, кешке улуг салдарлыг. Бо үеде нептереп турар рак аарыының өөскүдүкчүзүн чайладыр онзагай шынар чиңге-тараада бар. Хан базыышкынын кудуладырынга, дамырларның херлиринге, ижин-баар, чигир аарыглыг, аллергиялар болгаш атеросклерозтук улуска чиңге-тараа ажыктыг.

Шаанда совхозтун тараа шыгжамыры турган октаттыг-ган бажыңнарының бирээзин септеп, кыжын ажыгдалче кирип, тараа бүдүрер аңгы черни удавас аждаар. Мира Кыргыз Тываның күрүне университе-ди-биле сырый харылзаалыг ажилдап турар. Студентилер тарааны белеткээриниң технологиязын көрбүшөөн, Ийи-Талга кээп өөренип турар. Арга-дур-жулга солчулганын чазын, күзүн уламчылаарын ТКУ-нуң башкылары азаан.

Суурда чоокта ажиттыг-ган аграр школа-интернат көдээ ажил-агыйже угланган болганда, Болат-оолдарның өг-бүлөзи өөреникчилерге тарааны канчалдыр белеткээринге хамаарыштыр мастер-классты эрттирген. Ындыг кичээлдерни улаштыр эрттирери күзениң дээрзин сайгарлыкчылар демдеглеп турар. Регионнар аразында дуржулга

«Чаңгыс суур – чаңгыс бүдүрүлгө»

ХООР-САРЫГ ЧИҢГЕ-ТАРАА

солчулганы база дыка ажыктыг. Чүге дизе Моолда, Хакасияда далган, тараа кылыры тускайын Мира Кыргыз «Тараа дою» деп этно-культурулг фестивалга эскерген.

«Школаның келир үеде ажил-агыйының угланышкынына нежеп, мал-маган тудуп, тарааны тарыыр апаар. Тараа тарыыр, белеткээр талазы-биле өг-бүлөвистиң дуржулганы улуг. 2003 чылдан тура сула, арбайны тарып турар бис. Ийи-Талдан 10 ажыг километрде Буура деп черниң эдээнге каш чыл улай чиңге-тараа, арбайны, сула-ны тарып келдивис. Ынчангаш боттарывыстың дуржулгавысты өөреникчилерге дамчыдарынга белен бис. Школа бистиң-биле

Сурун-оол бүдүрүп турар чөмү үнелеп чугаалады.

Болат-оолдарның өг-бүлөзи – чылдың-на эртип турар малчы-нар байырлалы Наадымның база идепкейлиг киржикчилери. Ийи-Талдан Херел, Мира Кыргызтар тип алган өөнүң чанында тараа хооруп, соктап, челбип турарын эскерип болур. Олар чыылган чонга чиңге-тарааны канчалдыр белеткээрин, аштап-арыгла-рындан эгелээш, изиг сүттүг шайга шыгыдып, өремелеп чиринге чедир мастер-класстарны көргүзүп турар.

«Санкт-Петербургтун экспедициязының кежигүннери тарааны амзап, орус омактыг өг-бүлөниң эр ээзи тарааны от кыдыына олугур алгаш, боду

Мира Кыргыз хеймер уруу Чойгана-биле тараа хооруп тур.

кады ажилдажылганы уламчылаар дээрзинге бүзүреливис улуг» — деп, сайгарлыкчылар демдеглеп турар.

Тараа белеткээриниң ажылы дыка чымыштыг. Бежен кил тарааны хооруп, соктап, халыын, хевээн арыглап кээрге, 15-16 кил чөмгө ажыглаарына белен продукт үнүп кээр. Хоорарда одаар ыяжын белеткээр, отту өйлээр. Отту чедир одаваска, кадыг болгаш амданы чигзий бээр, ыяшты эрттир салыптарга, өртең болур. Ооң амданы өйүндө салган оттан дыка хамааржыр.

«Ада-өгбелеривис тарааны уур балага соктап чораан болгай. Сайзыраңгай технологиялар үезинде мээң бодалым болза, тараа арыглаар станоктарны бүдүрүптер болза, ол ынчан ажил бичии-даа бол чиигээр. Чиңге-тарааның бүдүрүп турар хемчээлин улгаттырып, Тывадан дашкаар үнүп, садып-сайгарып болур. Чеже-даа чаа технологиялар-биле ажилдаар бодал бар болза, өгбелеривистиң езу-чаңчылдарын салгалдарывыска кадагалап арттыраар ужурулг бис. Уругларны амдыгааштан уур балага тарааны соктап өөретпес болза, канчаар кылырын уруглар уттутуп болур» — деп, Мира Кыргыз сагыш-сеткили-биле үлөшти.

«Чиңге-тараа иениң сүдүн солуптар кайгамчык чөм. Уруглар бичиизинден-не дайнап чиир болза, диштери быжыг болур. Ижин-баарга, чигир аарыглыг улуска база ажыктыг» — деп, Инга

хоорарга, магадап турдус. Польшадан, Кыдаттан, Япониядан аалчыларывыс чиңге-тарааның белеткелин сонугурап, мастер-класска киржип, хооруп, соктап турда, чурукка тырттырып шаг болган.

Бо үеде тарааның шынары өскерилген, агаар-бойдустук уржундан ийикпе, чуурлуп каар апарган. Тарааның чуурун арбай далганынга холуп, шайны боттарывыстың херегелливиске чогаадып кылып турар бис. Бүдүргөн чемивисти хаптап-савалаар айтырыг арай берге. Делгелгелерге киржир дээш, өңүг принтерге 100-200 хапты орай дүңгө чедир үндүрүп, хырбалал кылыр. Мооң мурнунда чиңге-тарааны боттарывыс тарып турдус. Эрги шагның комбайны үрели берген, ооң артык кезектери тыылбас. Тарааны боттарывыс тарып, болбаазырадыр болза, ажил-херээвис ынчан сайзыраар. Амгы үеде тарааны садып ап турар бис. Чиңге-тарааны 6-7 кижиги демнежи-п кылып турар. Эр дунмаларым, күдээлерим тараа соктаар, ыяш чарар, от өйлээр, а кыстарывыс хоорар, челбири» — деп, Инга Сурун-оол тайылбырлады.

Болат-оолдарның өг-бүлө-зиниң бүдүрүлгөзи моон-даа соңгаар сайзырап, бүдүргөн барааннарының янзызы көвү-дээр-ле болзунам.

Шончалай ХОВАЛЫГ.

Авторнуң тырттырганын чуруу

Чагыдылга-2019

ХООЧУН ХАРЫЛЗААЧЫ

Харылзаа шугумунга 40 ажыг чылдың дургузунда бараан болуп келген Саяна Өпей-оол Ээрбек суурда «Шын» солунунун идепкейлиг номчукчуларының бирээзи. Республикада үнүп турар «Шын», «Тыва Мотиватор», «Тыва ТВ» база «Российская газета» солуннарны үргүлчү номчуп турар. Ылаңгыя аныктар болгаш корум-чурум, төрөндүл дугайында бижээн чүүлдерни бажында уругларымга ыяап-ла номчуурун сүмөлээр-дир мен деп ол чугаалап олурар.

Саяна Павловна төрөэн сууру Ээрбекке 1950 чылда төрүттүнген. 1968 чылда Ээрбек школазын дооскаш, Кызылга ДОСААФ-ка харылзаа оператору мергежилге өөренип алгаш, улаштыр-ла эртем-билиин улам чүгүлөп, Бурятияның харылзаа техникумун чедишкенин дооскан. 1975 чылда күш-ажылчы базымнарын Ээрбек суурнун почта салбырынга эгелзэн. Баштайгы дээрзинде анык кижиге берге болза-даа, ол кызымаккайы-биле ажилдап турган. Харылзаа ажылы белен эвес, солун-сеткүүлдү, чагааларны, дүрген бижиктерни дарый чедирер, пенсия, пособие акшаларын үе-шаанда үлээр, Кызыл-биле телефон харылзаазын доктаамал хандыраар дээш, өске-даа чонун негелделерин хандыраары-биле улуг харысалгалыг ажылды чааскаан кылып турган. Ол үеде солун-сеткүүл чагыдар улустун саны хөй, харын-даа өреге бүрүзү чагыдылгалыг турган деп чугаалап болур, ырак

Почтачы Саяна Өпей-оол.

турлагларда малчыннар безин дендии номчуттунар чораан дээш-ле, хоочун харылзаачы бодунуң ажылының дугайында кысказы-биле чугаалады.

Төрөэн дылывыста үнүп турар «Шын» солунда хоочун журналист Надежда Эргептиң Дус-Хөл дугайында бижээн чүүлүн дыка сонуургаан. Ук айтырыг хөй-ниитиниң кичээнгеийинде хевээр, чоокта чаа адалар, иелерниң каттышкан шуулганынга бо хөлдүң дугайында айтырыгны Чимит-Доржу Ондар дарганың чугаалаанын Саяна Павловна деткип олурду. Сөөлгү үеде чамдык солуннар орус-тыва ийи дылда үнүп турар апарган, чүгүле «Шын» тыва дылда боорга, холдан салбайн номчуп чоруур. Оон ыңай эртемден Сайлыкмаа Комбунуң «Кызыл-дустаан кырган-ачамга чагаа» тоожуну төндүр номчааш, уйнуктарына утказын чугаалап

"Шынның" өңүүү Салбакай Сарыг-оол.

берип олурар, ол ышкаш Галина Маспык-оолдун чогаалдарын солунга үнүп кээрин четтикпейн манаар.

Амгы үеде Ээрбек суурда солуннарны чүгүле хоочуннар ча-

гыдып номчуп турар, а аныктар, башкылар, тус черниң удуртукчулары, депутаттарының тоомчага албазы хомуданчыг дээрзин хоочун чугаалады. Интернет четкизи сайзыраан үеде шупту медээлерни оон номчуп ап турар бис дээр. Чамдык медээлер социал четкиде чок, а телевизорга чүгүлө каш-ла минута иштинде чүгүртүр көргүзө кааптар, солуннарда тодаргайы-биле бижээн, утказы билдингир болур дээш хоочун харылзаачы чаңгыс чер-чурттугларынга «Шын» солуну чагыдып алырын сүмөлөп олурар. Сумунуң эң идепкейжи номчукчуларын ол салаа басып санап олурар: Бак-кыс Ондар, Ираида Өпей-оол, Анай Ооржак, Николай Шулуу, Туу-Дарый Ондар, Лидия Монгуш, культура ажылдакчызы Салбакай Сарыг-оол дээш өске-даа хоочуннар «Шын» солуну чагыдып ап,

арга-дуржулганын дамчыдып, чагыг-сүмезин берип чоруур. Суурнуң улгады берген чурттакчыларын Кызыл хоорайда ышкаш компьютерге өөредип турар болза, өөренир күзелдиг улустар хөй дээрзин ол чугаалады. Бо айтырыг амдызында болдунмас, чогуур дериг-херексел чок, оон башка компьютерни өөредип болурунун аргазы бар деп суму чагырганың даргалары харылаан.

Саяна Павловнаның назыхары 70 чоокшулаза-даа, уругдары-биле кады мал-маганын суурда тудуп олурар. Ол малының сүдүнден ак аш-чемни кылып, ажы-төлүңгө чедиштир үлөп, өмөк-дөмөк болуп чоруур, а шээр малын көдээде төрөлдери-биле эмгележип кадарып турар. Уруглары, уйнуктары болгаш ачылары чээрби ажыг кижилер, олар шупту кырган-авазына аажок дузалыглар. Ажыл-агыга кызымак хоочун харылзаачы РФ-тиң «Харылзааның мастери» медальдың база ТР-ниң Чазаның Хүндүлел бижиниң эдилекчизи.

Бистиң-биле байырлажып тура, Саяна Павловна чоок регионнар Хакасия, Алтай, Красноярск крайда болуп турар шуулганнар дугайында солуннарга улаштыр сонуургадып бижирин база амыдыралчы айтырыгларны чырыдарын сүмеледи. Солун-сеткүүл-биле тудуш харылзаалыг хоочуннуң быжыг тура-соруу, ажыл-ижи өскелерге эзулуг үлөгерлиг. Инектерин ээлчежип кадарбышаан, хөй-ниитиниң ажылында ам-даа киржип турар, уйнуктарын база алчып бээр, көдээде малчын төрөлдеринге база дузалажыр дээш, суур чурттакчыларының ажылы, шынап-ла, чымыштыг.

Ася ТҮЛҮШ.

Авторнуң тырттырган чуруктары.

Ажыл-ишчи кижилер

НОГАА, КАРТОФЕЛЬ ТАРЫП...

Тос оруктун белдиринде Чөөн-Хемчик республикада улуг кожууннарның бирээзи. Амгы үеде кожуунда 20212 бода мал, 910 хаван, 141674 шээр мал, 6701 чылгы бар.

Чөөн-хемчикчилер мал тударындан аңгыда, чер ажылын база дыка эки чоруда бергеннер. Көдээ суурларның чоогунда делгем хову-шөлдерде холу туттунур, ажыл-ишчи улус картофельди, тараа, суланы тарып ап турар.

Бурунгаар көрүштүг, тура-сорукут аныктарның бирээзи Начын Ховалыг «Прогресс» КХН-ни тургузуп алган, Баян-Тала суурнун чоогунда ховуда картофельди тарып олурткаш, ам 2 дугаар чыл

элбек дүжүттү ап турар.

Баштайгы чылда картофельди хол-биле казып ап, ажаап турган. Улуг хемчээлдиг шөлге техника черле херек-тир дээш, Черногорскиден бичежек трактор садып алган. Дөрттен аът күштүг моторлуг тракторга кожар херекселдерни Начын боду чогаадып тургускан. Картофельди казар, оон узар херекселдерни таарымчалыг кылдыр кылгаш, бо чылын күскү дүжүдүн ол техниказы-биле ажаап алган.

Чоокта чаа Чадаанага көдээ ажыл-агый барааннарының делгелгезинге Начын бичежек тракторун чонга сонуургадып көргүскөш, тарылга ажылынга

кончуг херек техника-дыр деп үнелелди алган. Харын-даа чамдык араттар: "Тракторун биске садыгыт" деп турган.

Анык сайгарлыкчы бүдүрүлгезин улам калбартыр сорулгалыг. Баян-Тала сумунуң чагырга даргазы Римма Иргит куруг чыдар шөлдерге ногаа, картофельди элбээ-биле тарып, дүжүдүн суурда уруглар садынга, школага дужаап болурун Начын Ховалыгга сүмөлзэн.

Чадаана хоорайның чурттакчызы Мария Куулар бажынының чанында кат-чимис, ногаа аймаан тарып турар. Ол бодунуң хууда садында кат-чимис, ногаа, чечек үрезиннерин, кара хөзүн болгаш тарылга ажылынга чууга херек өске-даа барааннарны делгеп садып турар.

Мария Аяк-Хэзевна бажың чанының дузалал ажыл-агыин сайзырадып, сугаттыг шөл алыры-биле Чадаана хоорай чагыргазында дилег бижикти кириген. Шынап-ла, кызымаккай ажыл-ишчи кижилер делгем шөлдерге ногаа, картофель, кат-чимис болгаш өске-даа культураларны тарып өстүрүп болур дээрзинге чигзиниң чок. Мария Куулар моолдарның дуржулганы-биле чыжыргананы эң чыдар шөлдерге тарып өстүрүп, чыжыргана үзүн, суксунга ижер хандыларны бүдүрер планын. Аниэсъя ТЮЛЮШ.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ СОҢГУЛДА КОМИССИЯЗЫНЫҢ ДОКТААЛДАРЫ

Бии-Хем кожууннун девискээр соңгулда комиссиязының бүрүн эргелиг кежигүнүн хуусаадан эрте

хостаарының дугайында 2018 чылдың ноябрь 30

№ 46/222-7 Кызыл хоорай

"Россия Федерациязының хамаатыларының соңгуттурар эргелериниң болгаш референдумга киржир эргелериниң кол магадылалдарының дугайында" Федералдыг хоойлунуң 29 чүүлүнүн 6 пунктузунун "а" дугаарлыг иштиги пунктузунга, "Тыва Республикада соңгулда комиссиязының системазының дугайында" Тыва Республиканың Хоойлузунуң 19 чүүлүнүн 1 пунктузунга дүүштүр, Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының доктаадыры болза: "Россияның патриоттары" политиктиг партияның Тывада регион салбырындан депшиткен Бии-Хем кожууннун девискээр соңгулда комиссиязының бүрүн эргелиг кежигүнү, 1981 чылда төрүттүнген Владимир Геннадьевич Хаймановту ук эргелүүлээлгеден хостаар.

2. Ук доктаалды "Шын" болгаш "Тувинская правда" солуннарынга парлаар.

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының даргазы О.В. ФОРТУНА.

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының секретары М.Ш. САМБАЛА.

ТР-ниң Кызыл хоорайның девискээр соңгулда комиссиязының бүрүн эргелиг кежигүнүн хуусаадан эрте

хостаарының дугайында 2018 чылдың ноябрь 30

№ 46/221-7 Кызыл хоорай

"Россия Федерациязының хамаатыларының соңгуттурар эргелериниң болгаш референдумга киржир эргелериниң кол магадылалдарының дугайында" Федералдыг хоойлунуң 29 чүүлүнүн 6 пунктузунун "а" дугаарлыг иштиги пунктузунга, "Тыва Республикада соңгулда комиссиязының системазының дугайында" Тыва Республиканың Хоойлузунуң 19 чүүлүнүн 1 пунктузунга дүүштүр, Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының доктаадыры болза:

1. Бүгү Россияның "Чаңгыс демниг Россия" политиктиг партияның Тыва регион салбырындан депшиткен Кызыл хоорайның девискээр соңгулда комиссиязының бүрүн эргелиг кежигүнү, 1966 чылда төрүттүнген Эрес-оол Ховалыгович Оруспайны ук эргелүүлээлгеден хостаар.

2. Ук доктаалды "Шын" болгаш "Тувинская правда" солуннарынга парлаар.

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының даргазы О.В. ФОРТУНА.

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының секретары М.Ш. САМБАЛА.

Ноябрь 28-те Кызылда Тыва үндэсин культура төвүгө Моолдун Көпсөхөл аймааның Цагааннуур азы Ак-Хөл сумузунда чурттап чоруур тыва омактыг ивижилерниң Тыва Республиканың Тожу болгаш Тере-Хөл кожууннарда дөргүл-төрелдери-биле ужуражылгазы болган.

Амгы үеде Моолдун Көпсөхөл аймааның Цагааннуур сумузунда 1 муң 911 чурттакчының 755-и тывалар. Азы 84 өреге, оларда бичии уругларның саны 214, улуг назылыглар — 25 кижиге. Тыва аймактың ивилериниң саны 2 муң 159 баш чедир өскөн.

20-ги вектин эгезинде, Россия биле Моол күрүнениң аразында кызыгаар айтырын шийтирлеп турда, моол аймактар-биле кожа-хелбээ чурттап чораан тывалар кызыгаарның моол талазынга үстүп чыдып калган. Ынчалдыр Моол күрүнениң хамаатылары апарган тываларның бистиң республикада төрелдери-биле ужуражылгазын эрттирери шагдан бээр чугула айтырыг бооп келген. Дөргүл-төрел кижилерниң ужуражылгазынче баштайгы базымнарны эртемденнер кылган.

«Мындыг хевирлиг ужуражылгалар хей-ле болза эки. Моол мурнунда чылдарда, 5 чыл бурунгаар болду бе, Моолдун база Тываның эртемденнериниң кады аылдажылгазының түңнелинде

Эртемден Василий Салчак.

ук айтырыг күрүне деңнелинче үнген деп бодаар мен» — деп, Тере-Хөл кожуунунун Кунгуртугдан төрөл бөлүктүн удуртукчузу Доржаа чугаалап турар.

Бо эрткен ужуражылгага киришкен Тываның гуманитарлыг болгаш социал-экономиктиг шинчилелдер институтунун эртем ажилдакчысы Василий Салчактың бодалы-биле алырга, ырак-узак черде чурттап чоруур чоннарның дылының

бир онзагайын, диалектизин эртемденнер шинчилээр чугула. Чижээлээрге, амгы үеде Тожунун үндэсин чурттакчыларының чугаазының онзагай аяны шуут чидип бар чыдар. Чүгле тайгасын бажында ивижилер, аңчылар бодунун чингине дылында чугаалажып чоруур.

Моолда чурттап чоруур Ховд, Көпсөхөл, Цэнгэл тываларының амыдырал-чуртталгазы, чугаазының аяны диалектизиниң дугайында элээн хей тыва эртемденнер шинчилеп, эртем ажилдарын камгалап алган. Оларның аразында Мира Бавуу-Скюрюн Филология эртемнериниң доктору атты камгалап алган, Елена Айыжи, Баярсайхан Бадарч, Цэцэгдарь Уламсурэн, Гансух Хийс эртем кандидаттары болганнар.

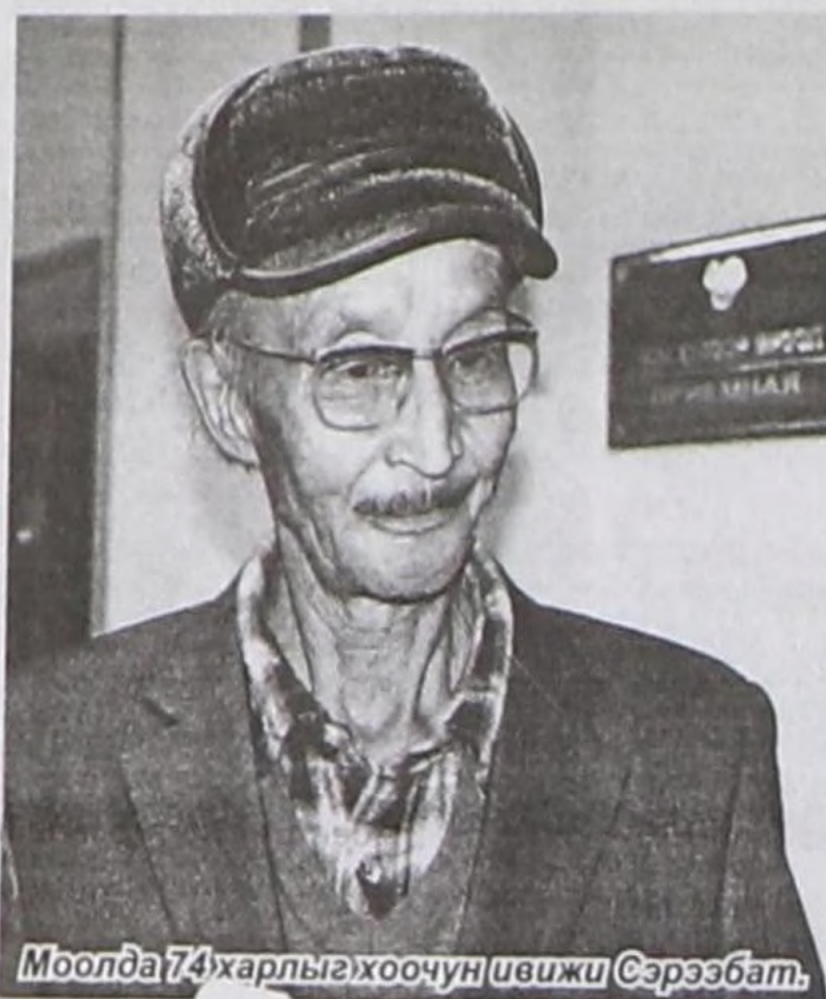
Амгы үеде чидиг айтырыг бо үстүндө ады кирген аймактарда тываларның аразында аныяк өскөн бодунун тыва дылын утуп эгелээни болур. Чүге дизе олар моол чоннун ажи-төлү-биле өбүлө тудуп, уруг-дарыын уруглар садынга тургузуп алырга, чүгле моол дылга чугаалаар болганындан мындыг байдалга кээп турар. Бистиң Тыва Республикада дег колдуу дөмей эвес-тир бе? Уруглар садынга чаштарны тургузуп алыр бис. Олар орустаар, тыва дылын билбес болур — деп, Василий Савирович бодалы-биле үлешти.

Моолдун Президентизиниң Чарлы-биле бир дугаар мындыг хевирлиг ужуражылга бистиң Тыва Республикага, 4 чыл бурунгаар, 2014 чылда болган. Моолдун Хубсугул аймаанда чурттап чоруур ивижи тываларны Россия — Моол кызыгаарын ажилдыр Тывада чурттап чоруур төрелдери, акы-дуңмалары-биле 3 чыл болгаш бир удаа ужураштырар, ооң бүгү чарыгдалдарын Моолдун Чазза бодунга алыр дугайында дугуржулгага ат салган соонда, хей чылдарда көрүшпээн төрелдер ужурашкан.

Бо удаада база Моолдан 30 кижиден тургустунган делегация Кызылга кээп чораан. Оларның аразында 16 кижиге ивижи, оларның ажи-төлү, артканнары чазак-чагырганың төлээлери болгаш очулдурукчулар болган.

Моолдун Көпсөхөл аймааның Цагааннуур сумузунда чурттап чоруур хоочун ивижи 74 харлыг Сэрээбат Кызылда чээни Кара Түлүштүн өг-бүлөзи-биле ужурашкан. Даайынга чээни тыва чогаалчыларның номнарын беллекке берген.

Амгы үеде хүндүлүг дыштанылгаже үнген Моолда чурттап чоруур хоочун ивижи өгбө бодунун уруу Амыр-Санаа база уйнуу Учрал-биле Улуг Тываның найысылалы Кызылдан аңгыда, Тере-Хөл кожуунунун Кунгуртугда төрелдеринге ужуражып келгени бо. Дуңмавыс ховар чараш кыс Учрал Тываның күрүне университетиниң 5-ки курузунда өөренип турар, юрист эртемни чедип алыр, бо чылын доозар

Моолда 74 харлыг хоочун ивижи Сэрээбат.

— деп, угбазы Кара Борисовна улуг чоргаарал-биле чугаалаан.

Тожунун Адыр-Кежигге иви малдап чораан Давид Бараанның кады төрээн угбаларының уруглары база Кызылга келгеш, даайының уруу Оксана Бараан-биле ужурашкан.

«Бистиң даайывыстың уруу-дур сен, кады эдержи чоруулуңар дээш «Азия төвү» тураскаалдың чанынга чурукка тырттыржып турар үеисте, мени куспактап хөрээнге чыыра тудуп турда, угбам Сендажының карактарының чажы төктүп турду» — деп, Тожудан келген Оксана Бараан чугаалап олурда, бодунун карааның чажы база бүлдеш диди.

Тожуда ивижи Оксана Бараан.

Тыва Чазактың мурнундан бо ужуражылганы башкарып эрттирген Тожу кожуунунун чагырга даргазы Буян Ондарның тайылбыры-биле алырга, тыва чонда дөргүл-төрел харылзаалар дыка күштүг. Ылаңгыя улгады берген назы-хар үезинде улус ырак-чоокта төрелдерин адап сурап эгелээр. Бир-ле дугаарында Моолда база Тываның Тере-

Хөл, Тожу кожууннарда тыва акы-дуңма чоннар дөргүл-төрелдериниң дугайында сонуургап турар.

«Моолдун ивижилери Тываның Тожуда иви малдап чоруур үндэсин чон канчаар амыдырап, чурттап чоруурул, кандыг өскерилгелер болганыл, аажы-чаң культура талазы-биле чүү өскерилгенил дээш айтырыгларла хей. Оон аңгыда кады ажилдажылга база чугула. Бо чылдың эгезинде ивижилер фестивалын база ол ышкаш август айда бичебуурай чоннарның байырлалын база эрттирген бис. Аңаа чүгле тожулар эвес, Россияның өске-даа регионнарындан болгаш Моолдан төлээлер кээп кириш-

кен. Каш чылдар бурунгаар Моолда иви мал шуут төнүп чидериниң айылы турган. Бистиң Тожудан 20 ажыг ивини каш чылдар бурунгаар садып алгаш, барып хайнакташтырган түңнелинде бо ховар мал ында өзүп, көвүдөп эгелээн. Ынчангаш «2 муң ивиниң байырлалы» фестивалды Моолга бо күзүн эрттирер деп планныг улус-тур — деп, Тожунун чагырга даргазы чугаалады.

Моолдан келген тыва омактыг ивижилерни Тываның Баштыңы Шолбан Кара-оол база хүлээп ап, ужуражылганы эрттирген.

«Чеден дөрт харлыг Серээ оглу Бат акыйның чагыын черле күүседир мен. Чүге дээрге ол меңээ бо Улуг Тывага келгеним чуртталгамда эң-не сөөлгүзү болур чадавас деп чугаалап турду. Ооң төрелдери Кунгуртугда чурттап чоруур билип алган болду.

Келир чайын чедип келинер, акый, Силерни албан-биле төрелдеринерге чедирер мен деп чалаарымга, чедип кээр болду. Моол күрүнениң Соңгу чүгүнде Көпсөхөл аймактың Ак-Хөл деп сумудан бисте төрелдеринге аалдап келген, иви деп чараш малды азырап чоруур төрел тывалар-биле ужуражылга үезинде мындыг чугаа болган чүве» — деп, Тываның Баштыңы Шолбан Кара-оол социал четкиде бодунун блогунда бижээн.

Мерген ОНДАР.

Арслан АРАКЧААНЫҢ тырттырган чуруктары.

СПОРТЧУ ЧҮТКҮЛ

Сергей Ынаажыкович Ооржактың булуңу

ХҮН ОГЛУ ХҮМҮШ МӨГӨ —
СИБИРЬНИҢ КҮЧҮТЕНИ

Россияның Курспорткомитетинин даргазы Леонид Тягачевтин өрээлинге Иван Ярыгин үжөлээ хөөрежи олурган бис. Күчүтөн мөге телефон-биле чугаа-лажыптар дээш үнө бээр аразында, дээрги Тягачев:

— Сергей, амгы үеде Россияда национал идея дээш-ле хөй программалар тургузуп, шуугаазын чугаалар чоруп турар. Мен бодаарымга, бо шежил эң улуг мөге — Иван Ярыгин! Шупту кижилериниң кыдыг болурун чедип алыры аан: мөге-

ырак, биче сеткилдиг, харам сеткил хоптак чиижең эвес, мерген угаан-... Чонунга ону чугаалап, тайылбыр-чоруп көр — деп чагаан чүве.

Хостуг хүрешке ийи дакпыр Олимпий чемпиону Иван Ярыгин — XX чүс чылдың элчин спортчузу (чурукта).

Мөгеиниң бир кол, ынак аргазы — дол-дегээ. Бир катап ооң чугаазы мени баткан: «Мээң бо аргаларым бичим-тыва эш-өөрлерим-биле ыймактажып аанымдан тыптып келген деп санаар м...».

Амырап чөпшээрешкеш, холун тудуп аң мен. Ол, билип чору дээн ышкаш, аан басты.

Мюнхен хоорайга 1972 чылда эрткен Олимпий оюннарынга чеди киж-биле эшкеш, демги аргазы-биле арыг окта-паан. Ниити хүрешкен үези 7 минут 20 сунда болган. Таварылга азы мөгеиниң күчү кирген дээр болза, ол чаңгыс катап түр ийик. А Тегеранга делегей чемпио-дунга онагларын октаарынга чүгө 11 нута 30 секунда чараанын, оон Евро-чемпионадынга мырыңай 4-ле минута секунда чарыгдан болгай. Амгы үеде бир ону катаптаптар мөге тыылбаан. Дыка хөй Олимпий болгаш делегей чемпионнарын белеткээн, «XX чүс чыл-тергиин тренери» деп шаңналдың илекчизи Дмитрий Миндиашвили чүтөн Ярыгинниң ол ынак аргазын белеткел кичээл үезинде-ле 100 ыг катап катаптаарын кайгап, магадап жип турар.

Катаптаашкын — тиилелгенин, че-ишкиниң үндезини. Арга-мергежилди чырадып алырының чаңгыс-ла оруу өй катаптаары болур — Ярыгинниң бир тыи мындыг чораан.

Ол бодунуң «Сибирьниң Күчүтени» эр шолу адынга чоргаарланып, аңаа лептиг болур дээш кызып чорурун кырбас чугаалаар киж:

— Бичимде мени «Хүнчүгеш» деп талаар турган чүве — деп чугаалаар-тывалар «Хүн оглу Хүмүш мөге» кир болгай дээримге, амырап, утка-тодарадып орган-даа үелер турган. Ооң Тывага хамаарылгазын «Тыва-нде тынын бээр» деп мерген чугаа-ле илередип болур.

«Атланта-96» Олимпий Оюннарынга эргени Россияның 52 кил чедир эилиг мөгелери чаалап ап шыдавайн

барган. Ярыгин-биле чугаа кылган бис. Делегейниң олимпий комитетинин, хүреш федерациязының тускай чалал-газын алырының дугайында. «Ч. Монгуш Россияны ойнап ап шыдаар бе?» — деп баштай айтырды — «Шыдаар» — дидим. Шилилге чемпионат Тула хоорайга болган. Бистиң мөгевис үшкү черде, бир ийи дугаар черлерде — бурят, якут спортчулар болду. Дүрүм езугаар тиелекчи киж маргылдаа баар ужурулуг.

— Мен шийтпирлептер мен, чана бер, бо оолдарның (тренерлерниң) аңчыг чугаазын дыңнааш канчаар сен. Ооң орнунга Енисейге мээң мурнумдан чалбарып каг — дээш, президент мени чорудупту.

Кызылга Россияның хостуг хүреш чемпионатын эрттирер дугайында айты-рыг шийтпирлеп эгеледивис. Бергелер хөй турган: орук ырак, транспорт эвээш, маргылдаа эрттирер зал (дүрүм езугаар маргылдаа үш хүрежи хевис чаткан зал иштинге эртер ужурулуг), улуг мөгелер-даа, дуржулга-даа чок дээш хөй мөгелер, тренерлер удурланып туруп берген. База шийтпирлеп кагды. Спортчуларны Москвадан Кызылче халас чедирер ийи самолётту тыпкаш, маргылдааны ста-дион иштинге эрттирер дугуржулганы алдывыс. Ынчалза-даа маргыш улуг болган. Маргылдаа сөөлүндө Иван Сергеевич:

— Төөгүде эң эки маргылдаа бо болду. Моон соңгаар чемпионатты тываларның эрттиргени ышкаш кылдыр чорудар ужурулуг бис — деп түңнеди.

Чыынды команданың улуг трене-ри, делегейниң беш дакпыр чемпиону Ю. Шахмуратов удурланып турганы дээш буруузу миннип:

— Тывалар кайгамчыктыг эки чон-дур силер. Хүрешти дыка сонургаар, сайга-рар болдуңар. Ону билбейн чораанывыс дыка эпчок болду — дээш холум тутту.

Күчүтөн мөге боду кайгамчыктыг биче сеткилдиг. Эге класстарга өөренип тургаш, эпчок чүве үүлгедиптерге, баш-кызы кулактаптарга, ушта сол алгаш, маңнап чоруй барган таварылгазы бар. Ону чугаалап, башкызынга буруузу минниксээрин бо-ла чугаалаар чораан. Сөөлүндө Бай-Хаак суурга чедип, Абросимов дээр башкызынга буруузу сөглөп турганын көргөн мен. Ол башкы ону сагынмас болду.

Ярыгин кайгамчыктыг дузаарга киж. Бир катап хол бөмбүүнге маргыл-даа эрттирер акша-хөреңги тыылбайн барган. Хүреш Федерациязының дар-газы турган эжимче, улуг-ла идегел чок (хүреш эвес — хол бөмбүү дээш аан) долгадым.

Ярыгин: — Кандыг-даа чугаа чок. Каш херек-тир, санааш, агар саның чорудувут! — деп бо.

Хөй түңнүг акша херек турган — ой-накчы, тренер бүрүзүңге-ле 1000 доллар

көрдүнгөн. Түңүн чорудуптарымга, до-раан шилчидипкеш:

— Россияга бир муң «Русское бистро» ажыдар төлөвилеп кылып алган мен. Ону Кызылга дораан боттандырар-дыр, ынчан акша-төгөрик дугайында айтырыңар чиигей бээр боор — деп удур санал кириди.

Езулуг-ла, Тягачев дарга шынын чу-гаалаан. Ындыг кижилерден үлөгер ап чоруур ужурулуг чүве-дир ийин.

Алдарлыг тренер Д.Г. Миндиашви-линиң сөглээн сөстөринге каттыжар мен:

— Ярыгин эң-не быжыг, холумак чок арыг бүдүмөлдөн бүткен киж. Делегей-де дески сайзыраңгай киж чок дижи. Мен ындыг киж бар дээр мен. Ол Иван Ярыгин-дир!

Москва хоорайның садыг-саарылга талазы-биле сайыды чораан В.И. Ма-лышков:

— Ярыгин хойну тыва езу-биле дөге-рип, ханын кудуп, кезип тургаш, бистерге сөңнээр. Ол ажылды дөртөн минута иштинде кылып киж — деп олурда, кайы хире чоргаарланып олурганымын көргөн болзуңарза, эх!

«Троекуров хөөрүңге» Күчүтөн Яры-гинни сөөлүг орукче үдеп турувус-та, Кремльдиң херектер эргелекчизи П. Бородин хомудалын илеретти:

— Халаптыг улуг чидириг-дир. Бисти Москвада тываларны чыып, доңнаштырып чораан киживис-ле бол-гай. Ам ындыг киж тыптыры чөгөнчиг-ле боор...

Бир катап Каа-Хем бажынга Москва хоорайның төлээлери-биле чоруп туру-вуста, улуг чаашкын дүн-хүн чок куткаш турупкан. Ярыгин хөй улус дыңнап турда:

— Сережа, бээр үнер бетинде тыва хамнарывыска кирип алыр чүвевисти. Олар агаар-бойдушту арыглап, кудай багын чайладып шыдаарлар ийик.

Күчүтөнниң сөөлүг кавайының ча-нынга кожа турганым тренер башкым Ш.Т. Невретдинов чым сырт кылдыр мынча дээн:

— Орус тоолчургу маадырлар Муромец, Попович болгаш Добрыня олар бар «Үш маадыр» деп чурукту сакты-дыр сен бе? Мен бо Иванни Муромец-би-

Чагаалар аразындан

САНЧЫЖАПКА
ТУРАСКААЛ

1940 чылдарның ортаа үезинде кезек араттар бичи МЧАЭ-лерни (мал болгаш черажыл-агыиының эш-тежилгези) Чөөн-Хемчик кожуунуң Чыраа-Бажы девискээринге органи-застаан. Ол МЧАЭ-лерден колхозтар 1947 чылда тургустунган. Хову-Аксынга, Дагыр-Шемиге, Чыраа-Бажыга колхозтарны 1950 чылда «Коммунизмче орук» деп улуг колхоз кылдыр каттыштырган.

Колхозтуң тудуг бригадазын Санчыжап Шырапович Монгуш удурту берген. Бо бригада колхозтуң бажыңарын хөйү-биле тудуп кирипкен. Оон-на Чыраа-Бажы чараш ногаан суур апарган. Өргөн чок ак дазыр шөлге Чыраа-Бажы суурнуң таваан салып, тудуг-суурун хөгжүдеринге Санчы-жап Монгуштуң кириген үлүү улуг.

Тудуг ажылынга кириген ачы-хавыязы дээш Санчыжап Шырапович РСФСР-ниң Сайыттар Чөвүлелиниң чанында көдээ тудуг эргелелиниң шаңналдарын безин ап чорду, ооң дириг херечизи мен.

Чыраа-Бажы суурну тударынга Сан-чыжап Монгуштуң удуртукчу болгаш күш-ажылчы улуг үлүг-хуузу бедии-биле үнөлөп, ооң хөрек тураскаалын 2019 чылда суурга тударын сүмеледим. Бо дугайында Алексей Доржуевич Куулар база чугаалаан чүве. Санчыжап Шыраповичиниң улуг уруу биле күдээзиниң оолдары Аркадий, Орлан болгаш уруглары деткир боор деп бүзүрөп артым.

Төрөл бөлүк сүмележил, демнежил тургаш, алдарлыг өгбевиске хөрек турас-каалдыг самбыраны тургузуп алылыңар.

КИЖИНИҢ АҢТ ЧУРТТАЛГАЗЫ

Киж чырык өртемчеге бодарап төрүттүнгөш, кырып чөнүгүже чедир белен эвес каш-каш чадаларны чурттап эртер боор чүве-дир.

Аңт чуртталгазы дээрме 25-тен 50-60 хар аразы назы-дыр. Бо назыда киж ажы-төлүм, алган кадайым, амыдырал-чуртталгам, арат чонум, чер-чуртум дээш амыр-дыш, могаг-шылаг чок ажылдаар.

Мен бодум, назы-харым 80-ден оранчок улуг-даа болза, аңт чуртталгазын амга че-дир чурттап, ажы-төлүмге ачы-дузам чеди-рип чор мен. Арат чонум, чер-чуртум дээш база-ла сагыш амыр орбас, хөй-ниити ажыл-херектеринге киржир-дир мен.

Аңт чуртталгазы дээрме тура-соруктуң, күш-шыдалдың, ажил-иштиң назыны-дыр. Ону төлөптиг чурттап эртери база белен эвес.

БИСТЕРГЕ КАЖАН ТЫПСЫРЫЛ?

Ленинчи комсомолдун 100 чыл оюн бо чылдың октябрь айда байырлап эрттирген болгай бис. Комсомолдун хоочуннары эрткен үеви сактып, Кызылга чыгып хөөрештивис. Эрткен үениң төөгүлүг болушкуннарының дугайында сактыш-кыннар денди-ле солун чорду. Филар-монияга, Улусчу чогаадылга бажыңыга дыка солун концерттерни-даа мага хан-дыр көрдүвүс. «Ленинчи комсомолдун 100 чылы» орден-медалын, ооң биле кады Тыва Республиканың Чазаның болгаш Дээди Хуралының шаңналдарын комсомолдун хоочун ажилдачыларынга тывысты. Өөрүнчүг болду.

Киж киж-ле болгай. 18 харлыг оттуг эъттиг хып дээн аныак-чалы чылдарын-дан 60 харлыында пенсияже үнгүжеге чедир чуду-кара күш-ажылга холун ха-выртыр, дерин үндүр ажилдап каан бис. Чамдыктарывыс 80 хар оранчок ашкан. «Ленинчи комсомолдун 100 чылы» орден-медалын аныктарга безин тыпсып тур-гаш, хоочуннарның чамдыктарынга тывс-пайн барды. Чөөн-Хемчик районун Чы-раа-Бажы суурга комсомол комитетиниң секретарыга ажилдап чораан Оолак Даржаевич Кара-Сал, Зоя Санчаевна Ооржак база бо шаңналды албадывыс.

Мен, бо чүүлдүн автору, РФ КП-ниң регион организациязының удуртулгазын-га кирип, дилегни кылып турдум. Эрткен чайын мээң документи-леримни чара хоол-галап алган чүве.

Комсомолдун хавыяларын бистерге кажан тыпсырыл?

Бөлүк хоочуннарның дилээ-биле би-жидим.

Кара-Сал ООЛАК.

Сергей ООРЖАК.

Бистиң Тес-Хем кожууну-нустун үлгерлиг хоочуннары үежилеримни номчукчуларга таныштырып көрейин. Ол кымнарыл дээрге Х.Н. Чүргүй-оол аттыг совхозка аныяндан макталдыг ажилдап келген өг-бүлө Дадар-оол Чоодуевич, Саяна Өөлөтовна Даажомбалар-дыр.

Бөгүн олар хүндүлүг дыш-танылгада-даа болза, ам-даа мал-магандан салдынмаан, арга-дуржулганын аныяк-өскөнгө дамчыдып, ачы-төлүнгө чагыс-сүмезин берип, чаңгыс чер-чурттууларына үлгөрин көргүзүп чурттап чоруурлар. Кожуунуң чону оларны «чырып чоруур сылдыстарыбыз» деп хүндүлөп мөгөйип чоруур.

Дадар-оол Чоодуевич 1948 чылда Тес-Хем кожуунуң Берт-Даг сумузунга төрүттүнгөн. Аныяндан чолаачылап, күш-ажылчы оруун изеп эгелээн. Мергежилдинге бердинип, быжыг тура-сорукут, кандыг-даа ажилды чажам дивейин кылып чорааш, совет үеде «Күш-ажылдың шалпычызы» атты чаалап алган. Берт-Даг сумузунуң 90 чылдаан байырлалында көдээ ажил-агый сайыдының холундан Хүндүлел бижикти алган. Өг-бүлениң баштыңының алган бүгү шаңналдарын санаар болза, солун арнынга сынмас.

Дадар-оол Чоодуевичиниң ада-иези Чооду Чалчыкович биле Натпит Сыпыновна атсураа билдингир мурнакчы малчыннар. Ынчангаш оларның ортун огу ада-иезиниң дузалакчызы болуп чажындан-на

Хоочуннар аравыста

ТӨРЕЛ АЙМААНЫҢ БАШКАРЫКЧЫЗЫ

ачы-дузанын көргүзө берген. Ачазы хүндүткелдиг коммунист, депутат. Ол Москвада көдээ ажил-агыйның чедиш-киннериниң делгелгезин (ВДНХ) көргөннериниң бирээзи. Натпит Сапыновна дааранырынга ынак. Уран шевер, шынарлыг,

чараш ажилдары-биле хөй-хөй шаңналдарны ап чораан.

Д.Ч. Даажомба кады чурттаан эжиниң идегелдиг чөлөнгижи. Саяна Өөлөтовна-биле олар беш ачы-төлдүң ынак ада-иези. Өгнүң херээжен ээзи «У-Шынаа» совхозунуң Белдээ-Өдек деп

кыштагга 1948 чылдың декабрь 5-те төрүттүнгөн. Ава-ачазының беш уругларының ортуну, үш кыстың база ортуну. Саяна Өөлөтовна төлөптүглериниң төлөптии, чер-чуртунуң, терең суглуг Теректиг-Хемниң чоон дыды-ла, аал-оранының бүзүрелдиг хайгааракчызы, када-галакчызы, төрөл аймааның башкарыкчызы, дуңмаларының деткикчизи.

Кижик соон сүрер уктуг-дөстүг, ада-иелиг болгай. Ада-иези Өөлөт Дарганович Чамыяң, Дүңзеңмаа Дордумовна Дөмүр-оол алдар-аттыг мурнакчы малчыннар. Ачазы бригадирлеп, негелделиг, билдиги суму башкарыкчызы болуп ажилдаанындан төрөөн чонун чаа амыдыралче эвилелдээн өгбө, мал ажил-агыйының хоочуну бооп, шаңнал-макталдыг чурттап чораан. Авазы Дүңзеңмаа Дордумовна сумунуң дасык даргалап, каржы-дошкун дайын чылдарында фронттуге дузаламчы белектер чыып, кызыл коьшту Кызылга чедиржип чораан арат ие. Активчи чоруу-биле суму, кожуун депутатынга каш удаа соңгуттуруп, хөй шаңнал-макталдарны төлөптии-биле чаалап ап чораан.

Ада-иезиниң соон салгаан үежвис Саяна Өөлөтовна мөзү-шынарлыг бүдүштүг, хөй-ниитижи кижик. Аныянда херээженнер даргалап чораан, ХБАБ адырынга, Төлээлекчилер хуралының депутатынга соңгуттуруп, хоочуннар шимчээш-кининиң идепкейжи киржикчизи чораан. Ол «Иениң медалы» медалдыг 2-ги, 3-күчүргезиниң

эдилекчизи, партия-совет органнарының хөй хүндүлел бижиктери-биле шаңнаткан «Азия төвүнүң алдарлыг херээженнери» деп улуг номче кири бижиктени безин Саяна Өөлөтовнаның күш-ажылы арын-нүүрү бедик деңгелде дээрзин бадыткап турар. Тыва аьш-чем аймааның кайгамчык амдангыг кылыгының мастери. Кожуун, республика чергелиг байырлалдарда акчемин алгы-кежин, даараан тыва иди-хевин делгептерге, аяныгы-ла. Ол бүгүгө хамаарышкан чаагай чаңчылдарны, арга-дуржулганын аныяк-өскөнгө дамчыдып чоруур.

Даажомбалар беш уругну өстүрүп-кижизиткен. Олар шурту өг-бүлелиг. Эмчи, башкы, шаңда болуп, мергежилдериниң аайы-биле улус ажил-агыйының аңгы-аңгы адырларында чонунга бараан болуп ажилдап чоруур. Оларның кызымаккай күш-ажылы ада-иени улам соруук кирип, уйнуктарын деткич өстүржүр күштү немеп чоруур.

Тес-Хем кожуунуң ат-алдарын көдүрүп чоруур үежилеривиске юбилейлиг 70 харлаан байырлалы-биле каңдег кадык-шылды, узун назынны, аал-ораны сынмас өөрүшкү-маңнайы күзевишаан, ал-боттары кадык сергек, мал-маганы хур менди чоруурун күзеп, дараазында одуругларны бараалгаттым.

Чөчөктерниң каазы дөг, Сеткилиңер сергек чорзун! Ачы-төл дээш чуртталганың Аккан Тес дөг узун болзун!

Клара ЧИМЧИТ
Тес-Хем кожуун

Ада-ие дугайында сөс

АВАМ, АЧАМ АВЫРАЛЫ

Бистиң ачавыс Чайлаг-оол Иргитович Даржаа бо чылын 70 харлаан, кады төрөөн дунмазы Чимис-оол Иргитович Даржаа 68-тээ. Төрүттүнгөн хүннерин таварыштыр дөгөревис байыр чедирбишаан, аас-кежикти, кадыкшылды сеткиливис ханызындан күзедивис.

Авыралдыг ачы-төлү, чаптанчыг уйнуктары, кенээттери, күдээлери, 80 харның бедиинче харап орат улуг угбазы, 5 сарыг алышкыларны азырап каан аймактын улуг энези, Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжу Магар Иргитовна болгаш хөй санныг төрөлдериниң мурнундан байырывысты чедирдивис.

Ачавыс Чайлаг-оол Иргитович өскүс-чавыс дуңмаларын азырап, өөредип, өглөп-баштап каан. 70 харның нүүрүндө чүнү көрбээн дээрл? Амыдыралдың кадыг-берге үелерин эрткен, чажындан-на сарлык кадарып, чылгы мал өстүрүп, көдээниң берге ижинге дадыккан. Көдээ клубка директорлап, военкоматка, уруглар садынга база төп соңгулда участогунга 15 чыл ажилдаан.

Дунмазы Чимис-оол ачазын дө-тээң алдын холдуг чолаачы, «Бай-Тал» совхозка үр үеде чолаачылап, таңныылдап чораан. Кады төрөөн улугагызының (Чечек-оол) аныянда-ла «аьдының бажы хоя берген», дуңмалары Чимис-оол, Борис, Василий, Айлаңмаа, Алияма Даржаалар — шупту малчыннар. Айлаңмаа биле Василий «Чемпион малчын» деп аттың эдилекчилери. Борис алдарлыг (сарлык) бригадир, көдээ ажил-агыйның хоочуну.

Ачавыстың ачазы Иргит Даржаа күш-ажылдың хоочуну, «Тыва АССР-ниң алдарлыг сарлыкчызы» аттың эдилекчизи, Сталин аттыг совхозтун бир дугаар чолаачызы, ол үениң «полторка» деп машиназының чолаачызы, ат-сурагыг удуртукчу, тудугжу база чораан, Хемчик хемни кежир көвүргүнүң тудуунга киржип, тайгадан чудуктар сөөртүп тургаш,

аьтка тепкилеткеш, кончуг ажилдаар үезинде 67 харлында бурганнаан. Ол Тээлиниң Н. Өлзей-оол аттыг Культура бажыңының тудуунуң таваан бир дугаар салышкан тудугжу. Ачавыс Чайлаг-оол Иргитович хостуг үезинде аңнаар-меңээр, даялаар, дузактаар, балыктаар, ажил дээнде олут орбас кежээ, маңнап тургаш ажилданыр, эрес-кашпагай, шудургу кижик. Аажок арыг-силиг, холунуң үжүү безин дыка чараш, чурукчу база чогаадыкчы ажилга ынак, Уран чүүлге хандыкшылдыг, баян ойнаарындан аңгыда чогааткан шүлүктери чырыкче удаа-дараа парламентиниң үнүп турган. Кожуунда «Мөңгө сайзана» бөлүүнүн кежигүнү. Чаңгыс хүнде төрүттүнгөн алышкыларның аажы-чаңы топтуг-томаанның, чаптанчыг улус, ынчангаш өгбөлөревис ышкаш узун назылыг, ууттунмас кежиктиг чоруурун күзедим.

Ачавыс Зинаида Байыровна Бай-Тал суурга баштайгы күш-ажылчы базымын садыгжыдан эгелээн, «Кооперацияның тергини» аттың эдилекчизи, Херээженнер чөвүлелиниң болгаш «Чырык» агитквартираның даргазы коммунист. Депутаттап, кандыг ажилга ажилдаваан дээрл. Ооң кады төрөөннери 12 кижик. Кырган-ава-выс 87 харлында бурганнаан.

Авам, ачам бо чылын кады чурттаанындан бээр 50 чыл ою болуп турар, онзагай байырлалын арат чону биле келир чылын демделгээр. 6 ачы-төлүн эртем-билигге чедирип, өглөп-баштап, уйнуктарын өөредип чоруурлар. Авам, ачам мээң чанымда чурттап, деткип, чылыдып, чырыдып, азырап чоруур, ол дээш черге чедир мөгөөр-дир мен. Кижиниң ада-иези ышкаш эргим чүве чуртталгада чок боор-дур.

Ачавыс хөй санныг чуржааттарының чаңгыс арткан ынак честези, дуңмаларының чөлөнгижи, өскүс-чавыс өскөн болгаш, шыдамыккай, оожум, топтуг аажылыг кижик. Олут орбайн хууда мал-маганын карактап, кадарып, ажилдап чоруур. Ынчангаш мугур 70 харны харлап алган ачамга ам-даа бистерниң аравыска херелденип чоруурун, кол-ла чүүл кадыкшылды күзедим.

Шеңне КУЖААН.
Тээли суур.

Төөгүлүг аттар

ЭҢ УЗУН ЧАДАГ КИЖИ КӨВҮРҮҮ

Мөңгүн-Тайга кожуунда Мугур-Аксы суурнуң ортузунда агып чыдар Мугур хем кышкы үеде эриктерин ажыр хөөрөп, чайындылай бээр. Ынчан чадаг кижилерниң аай-дедир аргы-жары бергедээр. Ынчангаш 1978-1979 чылдарда Кара-оол Донгакка удурткан кезек тудугжулар сумунуң чөөн болгаш барыын талазын тудуштуруп турар чадаг кижик көвүрүүн тударын шиитпирлээн.

Тудуг ажилдарында Ламажык Сеңгээ, Чүлдүм Донгак, Эрес-оол Кыргыс, Мижит-оол Айыш, Бөрзек Хунан-Кара, Мартай-оол Мамбыштай, Виктор Чондан, Каң-оол Шыдыраа, Александр Эрес-оол, Владимир Шырап дээш өске-даа бызаңчылар идепкейлиг киришкен.

Ынчалдыр Тыва Республикада эң узун чадаг кижик көвүрүүн туткан. Ооң узуну 314 метр, дооразы 1,81 метр, бедии 2,88 метр.

2009 чылда көвүрүгнүң 30 чылдаан оюнда Каргы сумузу ону чаартып кылган. Көвүрүгнүң септелге ажилдарында акша-хөрөңги чыып алыры-биле ачы-дуза акциязын эрттирерге, чондан 170 муң рубль чыгынган, а суму чагыргазындан 162 муң рубльди, ниитизи-биле 332 муң рубльди чарыгдан.

ЫНАКШААНАР КӨВҮРҮҮ

Тыва Республикада эң узун чадаг

кижик көвүрүүнүң чон аразында бир ады-«Ынакшааннар көвүрүү». Ол аттың тывылган төөгүзү мынчаар болган.

Мугур-Аксы суурнуң чөөн талазының чурттакчызы болур бир херээжен кижик сумунуң барыын талазында турар албан-организация черинге ажилдап турган. Бир-ле хүн ажилынче далажып бар чорааш чайындылааш, доңа берген кылама доңа тайгаш, будун сыйып алган дээр.

Ооң түңнелинде өг-бүлениң баштыңы шевер холдуг эр кижик Мугур хемни кежир көвүрүгнү чүге тудуп болбазыл деп айтырыгга харыыны тып, эш-өөрүн эвилелдеп эгелээн.

Үр-даа болбаанда Ынакшыл көвүрүү эш-өөрү тудугжулар-биле тудуп үндүрткеш, Уругларының иези, херээжен кижиге ынакшыл, хүндүткел ол хире күштүг болганы ол-дур деп Мөңгүн-Тайга кожуунуң чоң ам-даа сактып чугаалажыр.

САЛГАЛДАРНЫҢ ШИНЧИЛЕДЕРИ

Мугур-Аксы суурда эң узун чадаг кижик көвүрүү школачыларга төрөөн чериниң төөгүзүн, тудуг айтырыгларын болгаш экологияны шинчилеп өөрениринге ажал-тыг болуп турар. Школаның башкыларын өөреникчилерге көвүрүгнү туткан төөгүзүн хандыр өөренип, шинчилээн. Каш чылда кым деп тудугжулар тутканын улустан айтырып тургаш, билип алган. Оон аңгыда көвүрүгнүң девискээрин боктан аштап-арыглап чаагайжыдар ажилдарны, экологтуг акцияларны чорудуп турар.

Чадаг кижик көвүрүүнүң тудуп кылган материалы ыяш дээр-зин школачыларның шинчилеп ажилында бижээн. Көвүрүгнүң брус ыяштан кылган 85 ба-ганада быжыглап тургускан. Мугур хемниң ийи талакы эри-теринде быжыглаашкыннарда тус-тузунда 16-16 чудуктарны салган. Кижик кылаштап эртер черинде 456 база кыдында камгалал чалдарда 959 манзаны чаткан. Ниитизи-биле 3 чада бар. Ооң узуну 467 см, дооразы 233 см. Чадаларны кылырынга шупту 33 манзаны ажилдап.

Мерген ОНДАР.

Оюн-оол АМЫРТАК,
күш-ажылдың хоочуну,
хамаатыларның эргелерин
камгалаар талазы-биле
агентиелдің Мөңгүн-Тайга
кожуунда хөй-ниити дуздалы-
чызы.

ЧАРЛАЛ

РЕКЛАМА

ЧАРЛАЛ

РЕКЛАМА

ЧАРЛАЛ

Байыр чедиришкени

Бистиң эргим, ынак ававыс Дыртык Одан-оолов-на ЛАКПА декабрь 5-те 75 харлаар. Ол 2 оолдун, 4 кыстың, 30 уйнуунун эргим кырган-авазы. Ававыс күш-ажылдың хоочуну, амгы үеде Сүт-Хөл кожуунунун Кызыл-Тайга сумузунда хүндүлүг дыштанылгада.

Эргим ававыска төрүттүнгөн хүнүн та-варыштыр өңгүр чараш чечектерни сөңөвишаан, быжыг кадыкшылды, узун-назынны, ававыска ам-даа хей чылдар иштинде бисти өөртүп чоруурун күзедивис!

Ол ышкаш уйнуу Аюш ол-ла хүн 10 харлаар. Ол ада-иезинин өөрүшкүзү, школазының чоргааралы, тергиин өөреникчизи. Оглу-вуска эки өөредилгени, спортчу чедиришкени, кадыкшылды күзедивис.

Ажы-төлүндөн.

Информационное сообщение о проведении открытого аукциона по заключению договора купли-продажи земельного участка

Администрация Чаа-Хольского кожууна на основании постановления председателя администрации «О проведении открытого аукциона на право заключения договора купли-продажи» № 765 от 28 ноября 2018 года извещает о проведении открытого аукциона по заключению договора купли-продажи земельного участка.

Аукцион состоится 16 января 2019 года в 15:00 ч. в администрации Чаа-Хольского кожууна по адресу: Республика Тыва, Чаа-Хольский район, с. Чаа-Холь, ул. Ленина 8, на 2 этаже в зале заседаний.

Для участия в торгах допускаются физические лица и юридические лица. Один заявитель вправе подать только одну заявку на участие в аукционе. Заявка на участие в аукционе, поступившая по истечении срока ее приема, возвращается в день ее поступления заявителю. Предмет аукциона: заключение договора купли-продажи.

Лот № 1: Республика Тыва, Чаа-Хольский район, с. Чаа-Холь, с. Чаа-Холь, ул. Бавуу Тюлюш д. 9 «а» с общей площадью 604 кв.м., кадастровый номер 17:14:010027:278, разрешенное использование — ведение огородничества.

Начальная цена — 8400, Размер задатка — 1680, шаг аукциона — 252.

По лоту ограничений и обременений в использовании земельного участка нет.

Заявки на участие в аукционе принимаются по рабочим дням с 04 декабря 2018г.

по 03 января 2019г. в отделе по земельным и имущественным отношениям администрации Чаа-Хольского района по адресу: Республика Тыва, Чаа-Хольский район, с. Чаа-Холь, ул. Ленина д. 8, с 9:00ч до 18:00ч.

Сумма задатка должна поступить на расчетный счет организатора торгов до 18:00 ч 03 января 2019 года. (КБК 000000000000000000510, УФК по РТ (Администрация Чаа-Хольского кожууна). ОТДЕЛЕНИЕ - НБ Республики Тыва, ИНН 1715001332. ОКТМО 93656440101, БИК 049304001, КПП 171501001)

Для участия в аукционе претендент должен предоставить одновременно:

1) заявку (в двух экземплярах) на участие в аукционе с указанием реквизитов счета для возврата задатка;

2) копии документов, удостоверяющих личность (для физических лиц);

3) нотариально заверенные копии учредительных документов и свидетельства о государственной регистрации юридического лица;

4) доверенность на лицо, уполномоченное действовать от имени заявителя при подаче заявки на участие в торгах;

5) документы, подтверждающие внесение задатка.

Информация о торгах размещена на Интернет-сайте администрации Чаа-Хольского кожууна <http://chaa-hol.tyva.ru/> и на официальном сайте РФ для размещения информации о проведении торгов torgi.gov.ru

ХАМААТЫЛАРНЫ ХҮЛЭЭП АЛЫР ДУГАЙЫНДА

2018 чылдың декабрь 04-түн хүнүндө 11 шактан 13 шакка чедир Россия Федерациязының Истелге комитетинин Тыва Республикада истелге эргелелин удуртукчузу Федотов Юрий Владимирович Улуг-Хем кожуунун Шагаан-Арыг хоорайның Студенческая кудумчузунун 12-1 дугаар бажыңга хамаатыларны хүлээп алыр.

«ХАМААТЫ КИЖИНИ, ХУУДА САЙГАРЛЫКЧЫНЫ (буурап дүшкен) ӨРЕ ТӨЛЕП ШЫДАВАС ДЕП САНААРЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА БИЛДИРИИШКИН КИИРЕРИНИҢ ОНЗАГАЙЛАРЫ» деп темага тайылбырлы сессия 2018 чылдың декабрьның 06-да 15.00 шакта Тыва Республиканың Арбитраж судунун бажыңга болур.

Буурап дүшкен деп санаарының дугайында билдиришкенин хамааты боду-даа, чээли берикчилери-даа төлээлекчи орган-даа чурум ызуугаар кирип болурунун кез айтырыгларын сайгарып чугаалажыр. Бо хемчөггө киржкүзөлдиг улус 8(39422) 2-31-72, 9-66-80 деп телефон долгааш, 2018 чылдың декабрь 04-ке чедир баш бурунга бижидип ап болур.

Болур чери: Кызыл хоорай, Кочетов кудумчузу, бажың

ХАМААТЫЛАРНЫ ХҮЛЭЭП АЛЫР ДУГАЙЫНДА

2018 чылдың декабрь 6-ның хүнүндө 12 шактан 13 шак 30 м нутага чедир Россия Федерациязының Истелге комитетинин Тыва Республикада истелге эргелелин удуртукчузунун оралакчы Шаронов Евгений Викторович Дзун-Хемчик кожуунун Чадаа хоорайның Монгуш Бүрбү кудумчузунун 52 дугаарлыг бажыңга хамаатыларны хүлээп алыр.

ИЗВЕЩЕНИЯ

Администрация Каа-Хемского района информирует о предоставлении земельного участка с кадастровым номером 17:04:1402004:33 из земель населенных пунктов расположенного по адресу: Российская Федерация, Республика Тыва, Каа-Хемский район, с. Сарыг-Сеп, ул. Тувинских добровольцев, д. 38, общей площадью 1000 кв.м. разрешенным использованием для индивидуального жилищного строительства.

Заинтересованные в предоставлении земельного участка граждане вправе подать заявление о намерении участвовать в аукционе на право заключения договора аренды в течение 30 календарных дней с даты опубликования настоящего объявления по адресу: Республика Тыва, Каа-Хемский район, с. Сарыг-Сеп, ул. Енисейская д. 143 с понедельника по четверг с 9.00 часов до 15.00 часов администрации Каа-Хемского района.

Главный специалист отдела по управлению имуществом земельным ресурсам, строительства и контроля Ооржак Н.И.

В администрацию Тоджинского района поступило заявление гражданки Российской Федерации Мырлаа Марта Михайловны о предоставлении земельного участка из земель сельскохозяйственного назначения на праве аренды на 49 лет, сельскохозяйственного использования, общей площадью 25000,0 кв.м., с кадастровым номером 17:11:0602001:125, расположенного по адресу: Российская Федерация, Республика Тыва, Тоджинский район, местечко «Оль Чарыг».

В рамках действующего законодательства в течение 30 дней со дня опубликования данной информации администрация Тоджинского района принимает письменные возражения по данному заявлению.

Начальник отдела по земельным и имущественным отношениям Кара-оол Л.А.

В администрацию Тоджинского района поступило заявление о гражданки Российской Федерации Довут Айханы Владимировны о предоставлении земельного участка из земель населенных пунктов на праве аренды на 20 лет, для индивидуального жилищного строительства, общей площадью 2000,0 кв.м., с кадастровым номером 17:11:0000000:249, расположенного по адресу: Российская Федерация, Республика Тыва, Тоджинский район, с. Адыр-Кежи, ул. Анчы, дом 55.

В рамках действующего законодательства в течение 30 дней со дня опубликования данной информации администрация Тоджинского района принимает письменные возражения по данному заявлению.

Начальник отдела по земельным и имущественным отношениям Кара-оол Л.А.

солуннуң сайтызы: shyn.ru

электроннуң почтазы: shyntuva@mail.ru shyntuva@yandex.ru

Неделяның тиражы: 10358 экз. Үндүрүлгениң тиражы: 3396

«ШЫН»

ТУРГУЗУКЧУЗУ:
Тыва Республиканың
Информатизация болгаш
харылзаа яамызы.

Кол редактор
А.О. ХЕРТЕК.

Редакцияның болгаш үндүрүкчүнүн
адреси: 667000. Кызыл хоорай,
Красноармейская, 100, каб.: 29-32

РЕДАКЦИЯНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ: Кол редактор А.О. Хертек — 2-01-35.
Кол редакторнун оралакчызы Д.С. Монгуш — 2-17-91.
Секретарь А.А. Лагбы — 2-30-69; тел/факс (394-22) 2-30-69.
Бухгалтерия, реклама, чарлал килдизи (Л.Б. Очур, С.С. Кужугет) — 2-18-10.
РЕДАКЦИЯНЫҢ КИЛДИСТЕРИ:
Нийтилер-политиктиг (редактору Ш.М. Суван, корр. М.О. Ондар).
Экономика, үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый (редактору А.Д. Б.Түлүш).
Социал айтырыглар (редактору Н.С. Эргел, корр. Ш.Н. Ховалыг) — 2-17-94.
Культура, чогаал, медээлер база спорт (редактору А.Н. Соян).
Очулга (редактору А.К. Ооржак).
Солун чыскаакчылары С.Н. Монгуш, А.К. Ооржак.
Корректорлар А.Ч. Чамзырын, Ч.Н. Мачык.

Расч. счет № 40101810900000010001
УФК по Республике Тыва (ГАУ РТ "Редакция
газеты "Шын" № 30126174260)
БИК 049304001 ИНН 1701008465
КПП 170101001

Отделение — НБ Республика Тыва, г. Кызыл.

Харылзаа, информация технология-
лары болгаш массалыг коммуникация-
лар адырынга хайгаарал талазы-биле
федералдыг албанын Тыва Республика
талазы-биле эргелели «Шын» солунну
2012 чылдың декабрь 3-те бүртүккэн.
Херечилелдиндугаары — ПИ № ТУ17-00068.

Солунну «Тываполиграф» ААН-ге парлаан.
(Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко, 1).
Солунда парлаттыг материалдарын ав-
торларының бодалдары редакциянын туружу-
дүшпейн барып болур. Айыттыг саналар болгаш
эске-даа фактылары, дыңнадыглары дээш авторлар
боттары харыылаар.

Чагыдылга индекси: хуу кижилерге — 11530,
организацияларга — 31730
Солун неделяда үш катал үнер.
Хемчээли 3 парлаар ама.
Номерни парлалгаже дужаганы.
график ызуугаар — 18.00, херек кырында — 17.00.
Солун келбейн барганда, 2-18-10 телефонче дотар.